

AMBIGUITĂȚI ȘI IMPLICAȚII CONTRADICTORII ALE CONCEPTULUI DE AUTENTICITATE

Diana VRABIE

Abstract

The paper deals with the concepts of authenticity and sincerity, aiming at their meanings and implications from literary and semantic perspectives. This involves at the same time a certain risk, for example sincerity not being both sufficient and obligatory in literature.

Echivoc și ambiguu, suplu și cameleonic, beneficiind de o fulminantă carieră publicistică, apt de reformulări și reevaluări, având o istorie pe cât de întinsă, pe atât de controversată, plasat între principiile de intens energetism și cu o acțiune determinativă asupra viziunii și a mijloacelor de exprimare, conceptul de *autenticitate* a fost perturbat de-a lungul timpului de o adevărată inflație semantică, de unde au derivat numeroasele *ambiguități și implicații contradictorii*.

În primul rând, conceptul de *autenticitate* pare scos dintr-o pseudo-serie sinonimică ce include și termenii de *sinceritate* și *spontaneitate*. Confuzia autenticității cu vechea dogmă a *sincerității în artă* este destul de frecventă. Un anume polisemantism încurajează această confuzie ale cărei concluzii sunt de-a dreptul false. Derivat din adjectivul „autentic” (>fr. **authentique**), care înseamnă „conform cu adevărul”, „a cărui realitate nu poate fi pusă la îndoială” – substantivul „autenticitate” are o multiplă semnificație denotativă: confesiune lucidă, neliteraturizată; similaritate între creație și experiență existențială; operă redactată potrivit cu adevărul obiectiv al epocii; eliberare a creației de elemente eteronome; trăire subiectivă, însușire de a fi tu însuși, de a te exprima pe tine însuși și, în consecință, valorificare a subiectivității existente în jurnalele intime și în documentele de orice natură. O operă autentică se caracterizează, de asemenea, prin câteva atribute adiacente: sinceritate, substanță epică revelatoare, organizare compozițională specifică etc. La celălalt pol, sinceritatea se definește drept capacitatea subiectului de a fi el însuși. Prin *subiect*, se înțelege, în acest context, autorul care scrie literatură de mărturisire și care este dator să se trateze pe sine, potrivit aceluiași criterii, cu care el tratează lumea exterioară și evitând pe cât se poate capcanele ficțiunii. Sinceritatea presupune, așadar, trecerea fără reticențe a întregului cuprins sufletesc în cuvintele care îl exprimă și constituie prima normă pe care și-o impun autorii de literatură subiectivă. Sinceritatea este expresia verbală a modului în care se naște prin flux spontan, sinceritatea însăși, în sensul că nu este vorba de o autoanaliză, adică de aplicarea gândului asupra emotivității, ci de trecerea în semn verbal a emoțiilor pentru a fi comunicată o experiență singulară. Dar sinceritatea pură este intraductibilă și suferă o alterare chiar la nivelul expresiei pentru că este mediată de limbaj. Cuvântul reușește să acopere doar realitatea materială, nu și cea sufletească, care este inconsistentă. În consecință, cuvântul nu o poate defini și exprima satisfăcător. Un scriitor va putea reține realitatea sufletească doar suficient, nicidecum perfect. Substanța afectivă a sentimentului este o emoție aparte, de cele mai multe ori filtrată, deci denaturată. Gide spunea undeva că nu ne putem exprima sincer decât prin inventarea unei noi forme: „doar sufletele foarte banale reușesc cu ușurință să-și exprime cu sinceritate personalitatea lor.

Căci o personalitate nouă nu se poate exprima sincer decât într-o formă nouă”.

Așadar, apelând la termenii de autenticitate și sinceritate nu este exclus un anume risc. Ambiguitatea derivă atât dintr-o exagerată utilizare, cât și dintr-o eronată înțelegere a acestor termeni. În ciuda unor opinii contrare, prea simpliste, autenticitatea nu se confundă cu sinceritatea, deoarece există cazuri de disimulări desăvârșite, aparent „sincere” care acoperă conținuturi interioare profund false. Confeccionându-și o mască și purtând-o cu dezinvoltură, orice creator poate da iluzia trăirilor sincere. Oamenii mimează tot ce le poate asigura o existență materială și socială, dar mimează cu sinceritate. Camil Petrescu se arăta uimit în fața sincerității acestui mimetism: „Un Tartuffe sincer, un războinic sincer sedentar, sincer în amândouă ipostazele, iată ce am văzut în societate, iată singura uimire fundamentală pe care mi-a dat-o până acum viața”. Așadar, sinceritatea se poate mima, după cum masca poate fi absolut sinceră. La Rochefoucauld definea sinceritatea drept „fină disimulare pentru a atrage încrederea celorlalți”. Încercând să descifreze mecanismul funcționării sincerității în scrierile literare, Radu Petrescu afirmă că „sinceritatea este, în fapt, o creație și nu toată lumea are puterea și răgazul de a crea”. Astfel, sinceritatea nu este o atitudine sau o exigență, ci este o formă de creație, o convenție – *convenția sincerității*, pe care o respectă toate genurile biograficului. Totodată, sinceritatea se leagă strâns de *autenticitate* și de *adevăr*, două noțiuni des vehiculate când este vorba de confesiune și, de aceea frecvent confundate. „Adevărul cere sinceritate, cine e sincer spune adevărul, cine nu, nu. Confesiunea este autentică, dacă este sinceră și comunică adevărul”, concluzionează criticul Eugen Simion¹.

În materie de literatură, sinceritatea nu este suficientă și nici măcar obligatorie. Mai trebuie ceva, ce se numește *talent*. La întrebarea doamnei T. dacă „oricine e sincer poate fi scriitor”, romancierul răspunde – „nu, dar d-voastră, da”, pentru că o consideră o personalitate „vie” și talentată. Fred Vasilescu este, de asemenea, îndemnat să scrie fiindcă dădea, în convorbire „acea impresie unică de trăire adevărată”. Așadar, autenticitatea nu poate fi atributul oricărei persoane umane, ci doar al *personalității*. Conceptul îl reprezintă nu pe cel care își formează o anume individualitate, ci pe acela capabil să renunțe la ea, pentru a-și lăsa vocea să se „scufunde în vocea speciei”, proces de sacrificare a sinelui. „În viziunea lui Camil Petrescu, arta presupune o bogată viață sufletească, o înflorire deosebită a sensibilității. Cu alte cuvinte nu trebuie să se dedice scrisului decât cei care au ceva de spus, cei care simt o reală vocație în acest sens”², opinează Gheorghe Glodeanu. Autenticitatea rămâne în orice circumstanțe expresia unei vocații. Un scriitor poate fi foarte sincer și cu toate acestea, confesiunea lui să pară în cele din urmă „nesinceră” pentru că este nereușit scrisă sau pentru că nu a surprins esențialul, iar o scriere „nesinceră”, în care sinceritatea este simulată cu pricepere va părea, în consecință, mult mai sinceră. În concluzie, contează mai puțin sinceritatea actului, decât sinceritatea scriiturii, adică capacitatea ei de a sugera adevărul. Chiar dacă s-ar delimita între o sinceritate artistică și una morală, ambele ar fi afectate de preocuparea de a face literatură. Sinceritatea artistică apreciată de mulți, ca garanție a autenticității nu constă în exhibarea unor reacții superficiale. „Ea trebuie să manifeste concordanța expresiei cu ceea ce e mai adânc într-o personalitate umană, cu structurile care fac dintr-un om un reprezentant calificat al umanității. De aceea nu e nevoie să fii îndrăgostit pentru a scrie o bună poezie de dragoste, căci nu faptul de a trăi efectiv aici și acum, un sentiment garantează calitatea emotivă a poeziei, ci capacitatea de a trăi posibilitatea iubirii, viața activă a imaginarului. Viața de zi cu zi constituie desigur un rezervor, furnizează documente biografice interesante, dar nu accede la planul artei, decât grație unei transfigurări a datelor brute, imediate”³.

Chiar dacă noțiunea de sinceritate se identifică în discursul confesiv, în mare parte

cu aceea de autenticitate, veridicitate și adevăr, între ele nu există o relație de identitate și nici măcar una causală, pentru că poate fi autentic în fond și un ticălos, iar adevărul poate fi exprimat și de un individ care nici nu crede în existența adevărului. În realitate, opinează Eugen Simion, „sinceritatea, autenticitatea și minciuna pot fi identificate și calificate ca atare numai în text. Numai scriitura confesivă stabilește oarecare ordine între aceste categorii și face posibilă discuția despre „artificiul sincerității”⁴. Fortând puțin nota, se poate susține, că nu există un scriitor sincer și unul mincinos, ci doar scrieri care redau sentimentul sincerității și adevărului și scrieri care, chiar bine scrise, nu reușesc să convingă. Deși sinceritatea este o noțiune psiho-morală, și, nicidecum, una estetică, ea poate fi utilizată frecvent în judecata de valoare artistică pentru a delimita, de pildă, un autor care spune adevărul, de altul care îl falsifică. Dar sinceritatea în sine nu are valoare estetică. Intrată în circuitul operei se supune logicii ei inerente. Autenticitatea rămâne în orice împrejurare expresia unui subiect artistic. Ea implică, într-un fel, stabilirea unui raport cvasi-biografic între om și operă. Se poate spune că sinceritatea este condiția și începutul autenticității, iar autenticitatea - un efect al sincerității. Atât autenticitatea, cât și sinceritatea nu pot fi măsurate decât de substanța epică a textului confesiv. Deși aceste două noțiuni se cheamă și se condiționează, ele aparțin unor planuri diferite. Sinceritatea este o virtute general umană, iar autenticitatea, când e vorba de literatură, apare ca o însușire, în primul rând, estetică.

Suficient de riscată este și identificarea autenticității cu *spontaneitatea pură, anorganică*. Frumusețea stilului vine din spontaneitatea lui, deoarece în felul acesta lectorul are impresia că autorul este sincer cu el și îi împărtășește gândurile în fluxul lor firesc, fără a le „aranja”. Așadar, gândurile ar trebui notate așa cum vin, spontan, în momentul când se nasc. Reordonarea materialului faptic este suspectată de inautenticitate. „Să nu te încrezi în literatură. Trebuie să scrii cum îți vine sub condei, fără să cauți cuvintele”, susține J.-P. Sartre, în **Greața (La Nausée; 1938)**. Cine are timp să cizeleze la infinit o frază sacrifică ideea de spontaneitate și, prin aceasta, autenticitatea discursului. În **Ficțiunea jurnalului intim**, Eugen Simion vorbește de principiul simultaneității care, la rândul lui, se leagă de principiul spontaneității. Doar discursul, în care timpul trăirii se sincronizează cu timpul mărturisirii, respectând principiul simultaneității, poate fi considerat spontan. Deși acest lucru se pare că devine posibil, exclusiv, în jurnal, (dar și aici în cazuri de excepție), o seamă de scriitori afirmă posibilitatea de a scrie spontan, fără căutarea efectelor de expresie. În acest sens, Giovanni Papini declara categoric: „Scriu numai pentru a mă descărca – pentru a mă descărca în înțelesul cel mai local ce v-a trecut vreodată prin minte”⁵. Spontaneitatea absolută, ca erupție a inconștientului a fost cultivată de dadaști, care urmând legea întâmplării, negau orice fel de structurare. Programul suprarealismului prevedea comunicarea automatismelor psihice, pe calea dicteului automat și cultivarea „hazardului obiectiv”. Dar chiar și scrierea pe care o va obține romancierul, ce uzitează de procedeele dicteului automat⁶, va fi totuși structurată în virtutea funcționării în subconștient a unui principiu formativ de natură „constructivistă”. Așadar, doar în momente de grație, spontaneitatea constituie rezultatul împărtășirii unor gânduri în fluxul lor firesc. În majoritatea cazurilor însă ea devine o convenție menită să sporească coeficientul de autenticitate. Scriitorii talentați creează efecte literare, producând impresia de a le obține spontan și simulând absența unor asemenea preocupări. Există, în mod cert, o *expresivitate involuntară*⁷, întocmai cum există, la polul opus, o *spontaneitate elaborată*. Mai mult decât atât, sunt cazuri când spontaneitatea deliberată creează un efect mult mai pregnant de artă autentică, deci și spontană, decât în situația când constituie chiar produsul spontaneității. Această stare de fapt se datorează dificultății de apreciere a coeficientului de spontaneitate într-o scriere. Cercetătorul va putea elucidă această

problemă doar în baza unor mărturii explicite sau indirecte ale scriitorului în cauză, în rest, totul depinde de abilitatea scriitorului de a crea iluzia că efectele nu au fost căutate.

Chiar și în acele momente de grație – cazul jurnalelor intime ținute în nepăsare, al corespondenței dezlânate, al dicteului automatic – când spontaneitatea devine posibilă, asemănarea ei cu autenticitatea, nu poate fi susținută, deoarece nu orice jurnal, corespondență „autentică”, prezintă oricând interes „literar”. Din faptul că „autenticitatea” pledează pentru spontaneitate nu se poate proclama în nici un fel superioritatea haosului asupra structurii și sensului artistic, și cu atât mai puțin identificarea celor două noțiuni. Însăși impresia de confuzie rămâne, în ultimă analiză, contrară artei, care presupune, în orice ipoteză, un sens, o semnificație, o „structură”. Deși înțeleasă de suprarealiști drept „receptare pasivă”, fără premeditare, fără finalitate și fără nici un fel de organizare, identificată totodată dicteului automat, întemeiat pe asociațiile psihice pure, anterioare oricăror intervenții raționale, autenticitatea presupune totuși *structuri*. „Autentic ni se pare tot ce e omogen și structural solidar, în așa măsură încât permite, printr-un act de inducție, identificarea întregului structural”, susține Camil Petrescu, în **Teze și antiteze**. Unde nu se constată organizare și structuri perceptibile, nu poate exista nici „autenticitate”, întrucât haosul, amorful, dezordinea, incoerența, lipsa de substanță omogenă sunt prin definiție neant, deci antiautentice. „Unde avem haos, întâlnire întâmplătoare și nemotivată de lucruri eterogene – acolo nu poate să fie artă”⁸, deci nici autenticitate, deoarece „autenticitatea dispare”, care nu duce la „descoperirea în elemente a unei structuri”, nu prezintă interes artistic”⁹. Pentru a deveni un adevăr poetic, autenticitatea unei trăiri, oricât de profundă și originală ar fi, trebuie să se încorporeze în structura verbală a unui mic cosmos. Prin urmare, orice structură artistico-literară este, prin definiție, autentică, și, respectiv, orice operă literară care poate fi gândită, intuită și reconstituită mental ca sistem, va fi, prin excelență, autentică, de unde „acel principiu al autenticului care atribuie fiecărui element energia și structura întregului”¹⁰.

Așadar, condiția autenticității artei va fi recunoscută de către esteticieni, în baza unor factori definiți și sistematizați încă din secolul al XIX-lea. În primul rând, o operă literară este considerată „autentică”, atunci când ea oferă *documente* de orice tip, *dosare existențiale, felii de viață, mici fapte adevărate nesemnificative*, din a căror înlănțuire se desprinde o atmosferă de *autenticitate*, identificabilă la nivelul *adevărului*. Într-o perspectivă tradițională, acest principiu va ajunge să fie identificat cu certitudinea acceptabilă imaginației, sub forma situațiilor veridice. Ideea de „adevăr” reformulată de estetica clasică în înțelesul de *verosimil*, sfârșește prin a fi redefinită în sens ipotetic, ca proiecție a unei lumi posibile, de o existență reală în planul artei. Întrucât autenticitatea este un concept dificil de definit, adesea se recurge la termenul de *verosimilitate* care, în realitate, este tot atât de relativ. În accepția de adecvare a adevărului la exigențele limbajului confesiv, autenticitatea ar putea fi substituită într-adevăr, noțiunii de *verosimilitate*, după o sugestie luată din Barthes. Dacă autenticitatea unei narațiuni subiective nu poate fi măsurată, deoarece nu există criterii sigure, atunci nu rămâne decât intuirea verosimilității ei, și în funcție de acest fapt, emiterea unei judecăți de valoare. Un text confesiv este sau nu verosimil în raport cu datele lui și, dacă este verosimil, poate fi autentic.

Ca „mod de existență al obiectului”, autenticitatea dă expresie unor conținuturi substanțiale sau, în accepția lui Camil Petrescu, „autenticitatea presupune neapărat substanțialitatea” echivalentă, în planul literar, cu intuiția și senzația „concretului”. Așadar, autenticitatea pleacă de la experiența „concretului” semnificativ, fiind înregistrată sub specia permanenței și capabilă să transmită senzația „concretului”. De asemenea, autenticitatea extrage *esențe*, cristalizează *tipuri*, ridicând, în opinia lui Adrian Marino, particularul la general. Orice reducere la esențial, la semnificația ultimă devine autentică.

Esența unui personaj, autor sau epoci, nu poate fi decât autentică și, dimpotrivă, „la parerie”, vorbăria neesențială, este inautentică. În **Cântăreața cheală**, Eugen Ionescu susține ideea inautenticității limbajului automatizat, lipsit de conținut. Sub influența fenomenologiei, aceeași reducere la esențial apare și la autorul **Patului lui Procust**, pentru care autenticitatea este „prezența în conștiință”.

Totodată, autenticitatea reprezintă triumful naturii asupra *culturii și civilizației*. Au existat în epocă însă numeroase opinii care vedeau în autenticitate o amenințare pentru sensul culturii, deoarece se considera, că a fi autentic înseamnă „a arunca peste bord întreg convenționalismul existenței umane, a reduce la expresia lor *naturală* toate manifestările vieții sociale, a refuza de a acorda vieții alt înțeles decât acel pragmatic și a profesa o mistică a vitalismului”, și în consecință, a pune la baza valorilor culturale autenticitatea, înseamnă „a o desființa, a o mutila”, deoarece „cultura este expresia *unui elan de perfectibilitate* a omului, *a năzuinței lui spre absolut*, și ca atare, ea se definește *prin opoziție* cu realitatea existentă, iar nu prin *conformitate* cu aceasta din urmă”¹¹. Astfel înțeleasă, ideea de autentic reprezintă tot ceea ce poate fi mai contrar culturii și echivala cu o negare a tuturor eforturilor istorice ale omenirii de a depăși starea ei naturală, pentru a intra în posesiunea de eternitate a unei lumi ideale. Or autenticitatea nu exclude nici „cultura”, nici „influențele”, atâta timp cât acestea sunt asimilate și integrate propriei noastre unități interioare. Fiind prin însăși natura sa, o energie spontană, autenticitatea nu poate fi decât imperioasă și exigentă cu sine însăși. „Autentic în artă, se afirmă, și încă în arta literară, este numai ceea ce nu te poți împiedica să faci, fiindcă simți că dacă n-ai face-o ai muri”¹². Din această cauză, autenticitatea are caracterul necesității inexorabile, al pasiunii lăuntrice, de nestăvilit, reprezentând condiția însăși a creației.

NOTE:

¹Eugen Simion, **Ficțiunea jurnalului intim**, vol. I, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001, p. 128.

²Gheorghe Glodeanu, **Poetica autenticității**, în „Steaua”, nr. 4-5, 1994, p. 47.

³Ștefan Aug. Doinaș, **Poezie și modă poetică**, București, Editura Eminescu, 1972, p. 89.

⁴Eugen Simion, **Ficțiunea jurnalului intim**, vol. I, p. 134.

⁵Giovanni Papini, **Un om sfârșit**, trad. de G. Călinescu, București, Cultura Națională, 1923, p. 242.

⁶A. Breton folosește termenul de *scriitură automată*, care înseamnă, în accepția doctrinară a suprarealismului, pura notare a imaginilor verbale spontane. Scriitura automată suprarealistă aspiră să devină o tehnică perfectă în traducerea autenticului gândirii umane. Instrumentul ales se va dovedi, însă, imperfect și în locul autenticității depline se observă un coeficient sporit de ficțiune orientată către asemănarea cu iraționalitatea gândirii.

⁷Cf. Eugen Negrici, **Expresivitatea involuntară**, București, Cartea Românească, 1977.

⁸T. Vianu, **Estetica**, București, Editura Fundației pentru Literatură și Artă, 1939, p. 51.

⁹G. Călinescu, **Principii de estetică**, București, E. P. L., 1968, p. 32.

¹⁰Camil Petrescu, **Teze și antiteze**, București, Editura Minerva, 1971, p. 16.

¹¹Constantin Micu, **Itinerariu în absolut**, „Meșterul Manole”, 1940, nr.4-7, p. 36-37.

¹²M. R. Paraschivescu, **Jurnal**, în „România literară”, nr. 48, 1969.